GYMNASTIEK IN VERBAND MET LEERPLIGTIGHEID EN WEERBAARHEID.

Toen in Julij 1870 de oorlog uitbrak tusschen Frankrijk en Pruissen, en men nog volstrekt niet voorzien kon, of ons land al dan niet in dien oorlog zou worden betrokken, — toen evenwel de Regering het wijze besluit nam zich, even als België en Zwitserland, op alle eventualiteiten voor te bereiden, toen was de toestand van onze defensie een onderwerp van gesprek en overweging bij alle Nederlanders, die onze nationale onafhankelijkheid met kracht wenschten gehandhaafd te hebben, en van meening waren dat, zoo al eenmaal Nederland voor de overmagt van vreemden zou moeten bukken, het met eere vallen moest. Het bleek later dat de neutrale staten, vooreerst althans, geen gevaar zouden loopen, en onze Regering zond dan ook de in allerijl opgekomen manschappen weêr naar huis. Maar toen ook verloor de belangstelling in 't geen vroeger zooveel stof tot denken en spreken had opgeleverd, veel van hare levendigheid. Voor eenigen evenwel bleef de defensie een onderwerp van zorg. Men had reeds lang te voren over de organisatie daarvan ongunstige oordeelvellingen vernomen, en in den onrustigen tijd, die nu voorbij scheen, waren geruchten verspreid, die dat ongunstig oordeel bevestigden, en hen die van meening waren dat, juist omdat ons land klein is, de verdediging van dat land op de best mogelijke wijze moest ingerigt zijn, met angst en zorg vervulden. Wanneer daarbij in de Tweede Kamer geachte en bevoegde mannen zich op alles behalve geruststellende wijze over den toestand van onze nationale verdediging uitlieten, dan mogt daartegenover van regeringswege worden verzekerd dat die toestand voldoende was, — toch was dat verschil tusschen deskundigen genoeg om velen pijnlijk aan te doen en onwillekeurig de jongste gebeurtenissen van Frankrijk voor den geest te roepen. Wat was er voorts van al die inderdaad onrustbarende geruchten? Was het waar, dat onze vestingen bij den aanvang des oorlogs niet verdedigbaar waren? Was het waar, dat de

voor de inundaties noodige inrigtingen maar al te vaak bevonden waren verwaarloosd te zijn? Was het waar, dat de zorg voor sommige materiele behoeften des legers veel te wenschen overliet, zoodat op verscheidene plaatsen eerst een paar dagen voor de tehuiskeering der miliciens in het ontbrekende kon worden voorzien? Was het waar.... Maar waartoe zou het dienen alles op te sommen wat er al zoo verhaald werd! Al mogt van dat alles, wat men verhaalde, eenige zaken onwaar, andere overdreven voorgesteld zijn, zooveel scheen toch zeker, dat een onbevooroordeeld onderzoek naar den toestand onzer defensie, met onbewimpelde blootlegging van de resultaten van dat onderzoek, dringend noodig was. Eene zaak vooral was, naar het oordeel van niet weinigen, duidelijk: de jaren 1866 en 1870 hadden geleerd, dat, wanneer men het ernstig meende met de verdediging van ons land en onze onafhankelijkheid, en ons leger iets meer zou wezen dan eene zeer kostbare liefhebberij, dat leger eene andere organisatie noodig had, en dat algemeene dienstplichtigheid van die reorganisatie de grondslag moest uitmaken.

Over die algemeene dienstplichtigheid is dan ook in den laatsten tijd in dagbladen en brochures 't een en ander gezegd, vóór en tegen. Doch, naar 't mij voorkomt, niet altijd genoegzaam doordacht, of met evenveel zaakkennis. Immers, wanneer sommige vurige voorstanders der algemeene volkswapening geen ander systeem daarvan schijnen te kennen of zelfs mogelijk te achten dan het Pruisische, en sommige even vurige tegenstanders er van als gevolgen der algemeene verpligting tot active deelneming aan 's lands verdediging ons voorspiegelen: „het brengen van de natie onder den „stok van den korporaal, het kweken van een slaafsch geest „onder de Nederlanders,” ja „het opwekken bij het volk van „oorlogzuchtige neigingen,” — dan mag men met reden betwijfelen of zij wel ooit ernstig er over hebben nagedacht wat het wezen der algemeene dienstplichtigheid is en wat die in *Nederland* zijn kan en uitwerken zal.

De ook bij ons te lande als leeraar der gymnastiek genoeg en gunstig bekende C. Euler, thans te Brussel als zoodanig werkzaam, heeft in eene brochure, getiteld: *La défense de la patrie fondée sur l'école* (Bruxelles, 1870), ten nutte van België de noodzakelijkheid aangetoond om goed en degelijk onderwijs (gewoon en gymnastisch) tot grondslag te leggen voor de landsverdediging. Wat hij daarvan zegt, mag geacht worden evenzeer tot ons als tot onze zuidelijke naburen gezegd te zijn, en, ken ik den heer Euler wel, dan mag

ik vermoeden, dat hij bij 't schrijven van zijn opstel, ofschoon daarbij in de eerste plaats België op 't oog hebbende, meermalen ook aan Nederland heeft gedacht en verondersteld heeft, dat zijne brochure ook door ons zou kunnen worden gelezen en ter harte genomen. Bij hetgeen Euler over het boven vermelde onderwerp in het midden brengt, staat steeds de algemeene verplichting voor iederen weerbaren burger tot verdediging van het vaderland op den voorgrond, en, wanneer ik nu het geschrift van den heer Euler bij onze landgenooten wensch in te leiden en over het daarin behandelde het een en ander waag te schrijven, dan kan ik het punt der algemeene volkswapening niet geheel met stilzwijgen voorbijgaan.

Om tusschen de voor- en tegenstanders der algemeene dienstplichtigheid, der algemeene volkswapening, of hoe men het noemen wil, te beslissen, is het noodig, maar ook voldoende, dat men het eens is over het antwoord op de vraag: wil men ons land verdedigen tegen elken aanval door eene vreemde natie (die, met uitzondering van België, wel altijd eene groote natie zijn zal) — of wil men zich overgeven aan den eersten den besten, die ons aanvallen en welligt annexeren wil? (*)

Wil men het laatste, dan kan ik bij geene mogelijkheid inzien waartoe wij, niet een groot leger, maar in 't geheel een leger noodig hebben. Weg dan met onze soldaten en schutters, weg met onze vestingen, met onze oorlogschepen en hunne bemanning, met onze kanonnen en geweren, weg met onze departementen van oorlog en marine, weg vooral met de budgetten van dezen! Want zouden wij niet dwazer dan dwaas zijn, indien wij millioenen in den meest letterlijken zin wegwierpen voor iets, waarvan men toch geen gebruik denkt te maken wanneer het op gebruik maken aankomt; indien wij toelieten dat duizende handen onttrokken werden aan nuttigen en productiven arbeid . . . om niets te doen? Wij hebben dan niets noodig dan betrekkelijk weinige gewapende manschappen, gens d'armes, marchaussées of hoe men hen verkiest te heeten, des noods eenige plaatselijke schutterij tot handhaving der inwendige rust.

Is men daarentegen van het tegenovergestelde gevoelen, stelt men prijs op het behoud van onze nationaliteit, onze onafhanke-

(*) Aanvallen en annexeren. Wat men doen zal wanneer men uitgenoodigd wordt tot eene bondgenootschappelijke aansluiting, hangt natuurlijk geheel van omstandigheden en voorwaarden af.

lijkheid en onze vrije instellingen, en wil men dat die verdedigd worden, dan zie ik evenmin in, hoe dit laatste geschieden kan zonder invoering der algemeene dienstpligtigheid, al is het dan juist niet op Pruisische wijze. Dat een klein land, om zich staande te kunnen houden tegen een groot, noodzakelijk al zijne strijdkrachten ontwikkelen moet en zoo veel mogelijk tot het gebruik maken daarvan zich moet voorbereiden, is zoo duidelijk, dat het kinderachtig zijn zou het te bewijzen of toe te lichten. Vragen wij nu: is onze leger-organisatie van dien aard dat zij beantwoordt aan de eischen van eene goede defensie, wanneer ons land verdedigd moet worden tegen den aanval van een talrijken en goed geoefenden vijand? Ik bedoel hier niet de administratie van ons leger, de wijze waarop onze soldaten geoefend worden en wat de eigenlijke *dienst* betreft; ik laat de beoordeeling daàrvan over aan deskundigen, 't geen ik niet ben; ik spreek alleen van datgene waarover ieder, die zijn verstand gebruikt, oordeelen kan. Men kent de wijze waarop ons leger (thans van ongeveer 61000 man buiten de staven, de administratie en de geneeskundige en veterinaire diensten) is zamengesteld: uit vrijwilligers en militiens. De militiens worden voltallig gemaakt door loting — loting om al of niet te voldoen aan een burgerpligt, dien de Grondwet in artikel 177 verklaart te zijn „een der eerste pligten van alle [*alle*/] ingezetenen,” bij welke loting ieder, die een laag nummer trekt, zich van het voldoen aan dien „pligt van *alle* ingezetenen,” kan vrijkoopen, te weten zoo hij genoeg geld heeft; men noemt dat: „gelijkheid voor de wet,” zegt Euler. In oorlogstijd wordt dat leger versterkt door den eersten ban der schutterijen, die echter niet in alle gemeenten bestaan, niettegenstaande artikel 188 der Grondwet zulks uitdrukkelijk beveelt; men heeft die imperative bepaling weten te ontduiken door de instelling van „rustende schutterijen”, d. z. negative schutterijen, niet-schutterijen, in de gemeenten beneden de 2500 zielen, ofschoon er ook wel in grootere, zelfs van 10,000, zulke zoogenaamde rustende schutterijen worden gevonden. Schutterijen bestaan er dus niet in zeer vele plattelandsgemeenten, die juist de krachtigste en meest geharde soldaten konden leveren. Nu zou men denken dat daàr, waar schutterijen bestaan, toch ieder weerbaar man, die niet als vrijwilliger of militien dient, daarin werd ingelijfd. Maar neen; al wederom wordt er om geloot! En met de geoefendheid der dienstdoende schutterijen ziet het er, naar het oordeel van deskundigen, zóó uit, dat zelfs de eerste ban bij het uitbreken van een oorlog niet te gebruiken

is (behalve misschien in vestingen, waarvoor echter eigenlijk de tweede en derde bannen zijn aangewezen), — tenzij de vijand de beleefdheid heeft ons tijd te laten voor eenige maanden oefenens. Kan men in ernst gelooven, dat zulk een leger aan de eischen der defensie met eenige mogelijkheid kan voldoen?

De loting voor de nationale milizie *met regt van remplacement*, die in den grond der zaak niet anders is dan afkoop als privilege voor de gegoeden, — die het leger berooft van de elementen die er een degelijk leger van konden maken, — die het voeren der wapenen tot verdediging van het vaderland maakt tot een onaangename last en, voor den meer beschaafden, tot een niet ingebeeld bezwaar, in aanmerking genomen de soort van menschen, die verreweg het meerendeel der militiens uitmaakt en waarmêe die meer beschaafde gelijk gesteld wordt en verkeeren moet, terwijl de meesten van zijn slag te huis blijven, — die daardoor de wapenvoering als gemeen soldaat voor een fatsoenlijk man bijna tot eene oneer maakt, — die loting met remplacement is eene der treurigste nalatenschappen der frausche overheersching! Men lette wel op, dat ik hier alleen spreek van de loting met remplacement. De loting op zich zelve kan misschien uit zekere oogpunten verdedigd worden en zelfs hare plaats vinden in een stelsel van algemeene dienstplichtigheid; zij is bovendien in de Grondwet opgenomen. Maar van het remplacement zwijgt gelukkig de Grondwet.

Even als in België is ook bij ons het remplacement demoraliserend voor het leger, en ook voor het volk. (*)

(*) «Le jeune homme riche ou celui qui a reçu une instruction supérieure a le droit de se faire remplacer (on appelle cela l'égalité devant la loi); il ne reste donc que le pauvre, physiquement et intellectuellement négligé, pour remplir envers la patrie le devoir le plus sacré et le plus honorable, celui de la défendre jusqu'à la mort, elle, sa liberté et ses droits. L'autre a le droit, celui-ci le devoir, et de cette façon devient vérité la phrase qui dit: On donne à celui qui possède, mais on prend à celui qui n'a rien. Malgré tout cela, on exige du ministre de la guerre qu'il fasse des miracles avec cette *rudis indigestaque moles!*» (Euler, pag. 12). «Le fait, que les riches se soustraient à ce devoir [de prendre part à la défense de la patrie] prouve que le vrai courage, le véritable amour de la patrie, le vrai point d'honneur leur manquent. En Prusse, on regarde comme un honneur de défendre la patrie; dans les pays latins, c'est un devoir pour les pauvres, une charge pour les riches. Lorsqu'en 1841 on émit de certains côtés en Prusse l'avis de laisser les israélites libres de servir, ou de se racheter, ceux-ci protestèrent énergiquement et généralement, disant que, puisque le service militaire en Prusse était censé être un honneur, ils voulaient en avoir leur part tout comme les autres citoyens de l'état (pag. 21).

Ik wil hier niet treden in eene beschouwing van de groótere of kleinere kansen die wij hebben van aangevallen te worden. Dit alleen merk ik aan, dat de groote gerustheid van zeer velen, dat daarvoor geene waarschijnlijkheid hoegenaamd bestaat, mij altijd is voorgekomen te berusten op eene totale miskenning van de toestanden en van alles wat de geschiedenis, vooral die van de laatste jaren, ons moest hebben geleerd. Eene andere vraag is: *kan* ons land zich tegen een magtigen vijand verdedigen? Ik durf daarop zelf geen antwoord geven. Er zijn echter deskundigen die beweren, dat, wanneer ons land inderdaad tegenover een vijand *al* zijne levende strijdkrachten, en die wél geoefend en wél uitgerust, kan overstellen; wanneer voorts die strijdkrachten, ondersteund door de natuurlijke verdedigingsmiddelen van ons land, *goed* worden aangevoerd, zij dan in staat zouden zijn zulk een weêrstand te bieden, dat welligt de pogingen van den vijand zouden mislukken, en in elk geval ons, ook in de oogen onzer overwinnaars, het regt zouden geven (een niet te versmaden regt met het oog op de toekomst van ons en van onze kinderen) om, moesten wij bukken voor de overmagt, uit te roepen: *tout est perdu, fors l'honneur!* — En ik zie ook niet in, waarom dit, altijd onder de zoo even vermelde voorwaarden, niet zou kunnen geschieden. Zou het in de geschiedenis het eerste voorbeeld zijn van een klein volk, dat zich met goeden uitslag verdedigde tegen eene geweldige overmagt? „Maar,” zegt men, „de tijden zijn veranderd; de tegenwoordige krijgvoering is een geheel andere, de wapening heeft in de laatste tijden zeer groote wijzigingen ondergaan.” Toegegeven; doch de voorbeelden die de geschiedenis levert van gelukkigen weêrstand tegen overmagt behooren tot *allerlei* tijdperken, tussehen welke toch ook veranderingen in het krijgswezen hebben plaats gegrepen; de latere veranderingen in het krijgvoeren enz. zullen ook wel niet alleen den aanvaller, maar ook den aangevallene te baat komen; en wat in 't bijzonder de laatste verbeteringen der vuurwapens aangaat, zoo wordt beweerd, dat de defensie daarvan nog grootere vruchten kan trekken dan de aggressie. (*) Zeker zal op den langen duur de overmagtige aanvaller, zoo hij even hardnekkig volhoudt als de verdediger, het moeten winnen. Maar „tijd gewonnen is veel gewonnen”; er kan inmiddels veel geschieden, wat een ongedachten loop aan de gebeurtenissen kan

(*) Zie o. a. een belangrijk, uit het engelsch vertaald opstel over juistheidswapens, defensie enz., in een der laatste nummers van het door Moigno geredigeerde tijdschrift *Les Mondes*, die vóór de insluiting van Parijs ontvangen zijn.

geven. En zeker is het, dat eene manmoedige verdediging van 't geen ieder regtgeaard mensch dierbaar is, eene natie achtenswaardig moet maken bij allen, ook bij zijne overweldigers (*), 't geen uit den aard der zaak een gunstigen invloed moet uitoefenen op het lot, dat haar in de toekomst bereid is.

Hoe — 't zij mij vergund dit ter loops te zeggen, — het mogelijk is om, wanneer wij aangevallen worden, onze onafhankelijkheid zonder het gebruiken van materiele wapenen te verdedigen door „liefde tot orde en regt, door bevordering van verlichting en beschaving enz. enz.,” gelijk ik een paar maal in dagbladen las, is mij, ik moet het bekennen, een onoplosbaar raadsel.

Maar genoeg, misschien reeds te veel, over volkswapening. Laat ons nu het verband tusschen verdediging en onderwijs van naderbij beschouwen.

Het is niet genoeg soldaten en zelfs vele soldaten te hebben; zij moeten goede soldaten zijn. Zij moeten niet alleen goed geoefend en uitgerust zijn; men moet er op kunnen bouwen.

Op welke soort van soldaten men het meest bouwen kan, hebben de oorlogen van 1866 en 1870 geleerd. Het zijn die, wier verstandelijke en zedelijke ontwikkeling het hoogst staat. Na de gebeurtenissen van 1866 erkenden zelfs de Oostenrijksche bladen, dat eigenlijk de Pruisische schoolmeester de overwinning had behaald. Zeker hebben de naaldgeweren en de uitstekende aanvoering der Pruisische legers een niet gering aandeel aan de door deze behaalde zegepralen gehad. Maar dat in de superioriteit der wapening de voortreffelijkheid van het Pruisische leger niet alleen bestaat, heeft de oorlog van 1870 bewezen; de Fransche chassépot is minstens even goed als het naaldgeweer. Wat de betere aanvoering betreft, deze is toch ten slotte een resultaat van den arbeid des schoolmeesters, met andere woorden: van het onderwijs en van de waarde, die men in Pruisen ook voor den militair aan kennis en wetenschappelijke ontwikkeling hecht. Waren de aanvoerders van het Pruisisch leger alleen maar gewone routiniërs, wat men noemt „goede soldaten” geweest; hadden niet mannen als von Moltke, de „*alte Schulmeister*”, zoo als sommige jonkers hem noemden, het hecht in handen gehad, 't zou zeker anders gegaan zijn.

Maar ook de gemeene soldaat is in Pruisen een ander dan bij

(*) De dagbladen meldten onlangs, dat de Franschen zeer in de achtung der Pruisische officieren rezen ten gevolge van den hardnekkigen wederstand, dien zij in den laatsten tijd begonnen waren te bieden.

andere volken. Daartoe draagt natuurlijk de algemeene dienstpligtigheid het hare bij. Maar ook de soldaat uit den minderen stand bezit er over 't geheel meer kennis en ontwikkeling dan elders, en ook onder dezen heeft men er, die, zooals Euler zegt, op de wacht Göthe, Schiller, Körner lezen. Zulke soldaten begrijpen de zaak waarvoor zij strijden; zij zijn vatbaar voor geestdrift voor die zaak; zij gevoelen de noodzakelijkheid van eene strikte discipline en van gehoorzaamheid aan hunne bevelhebbers en nemen die in acht, niet uit vrees voor straf, maar uit beginsel; zij laten zich niet ligt door ontberingen en tegenspoed ontmoedigen, omdat zij weten dat wie den moed verliest, alles verliest, en dat daarentegen standvastigheid en geduld in moeilijkheden de voorwaarden zijn van een gelukkige uitkomst. Met zulke soldaten is wat uit te voeren. Bij de Franschen is het 't tegenovergestelde. De ontwikkeling van den Franschen soldaat, zelfs van de officieren, staat op een zeer lagen trap; eerst toen de betere elementen der natie in het leger waren opgenomen, begon de strijd van de fransche zijde een voor de Duitschers ernstiger karakter te krijgen. Onder de fransche troepen heerschte wantrouwen jegens hunne bevelhebbers (de slecht ontwikkelde en onbeschaafde is steeds wantrouwend), de meest overdrevene en bespottelijke spionnenvrees, gebrek aan discipline en gehoorzaamheid; zij werden door den aanvankelijken tegenspoed dien zij ondervonden, en die zoo afstak bij de gemakkelijke zegepralen die zij in hunne onnoozelheid zich hadden voorgesteld, en die even domme of gewetenlooze schreeuwers en journalisten hun hadden voorgespiegeld, terstond van hun stuk gebragt, en verloren het vertrouwen op hunne hoofden en op zich zelve. Met zoodanige soldaten is, tegenover zulke als de Pruissische, niet veel uit te voeren. Daarbij werden zij minder goed dan de Pruissische aangevoerd, omdat hunne bevelhebbers veelal routiniers waren; menschen zonder wetenschap en studie, die zelfs de kaart van hun eigen land niet kenden. (*) Dit hangt zamen met de onder de Franschen algemeen heerschende onkunde bij dezen, van oppervlakkigheid bij genen. Euler haalt aan, hoe de *Patrie* Dantzig en Hamburg door de Fransche vloot deed bombardeeren, alsof die steden aan zee lagen; hoe, volgens den *Figaro*

(*) Onder het corrigeren der proef lees ik, dat H. Sainte-Claire Deville in de *Académie des Sciences* ronduit verklaard heeft: "*nous sommes vaincus par la science!*" — Een fransch generaal, berigt Moigno, verwonderde zich dat de Marne zoo dicht bij Parijs was, en beschuldigde den gids van verraad, toen hij, na de Marne te zijn overgetrokken, nog eens aan die rivier kwam. Van de bogten der Marne wist hij niets!

zekere generaal Staff, „que toute la haute société parisienne connaît bien”, aan von Moltke de kaarten en inlichtingen ten dienste van den veldtocht had verschaft; — hoe niet lang geleden een Parijsch muzikaal tijdschrift sprak van *Monsieur le Domchor* te Berlijn. Er zou hierbij nog oneindig veel te voegen zijn, b. v. het geval van die tien of twaalf krijgsgevangenen fransche officieren, die, te Breslau gearriveerd, en vernemende dat zij daar geïnterneerd zouden worden, grootelijks terneergeslagen waren, omdat zij begrepen dat Breslau, waarvan geen van allen ooit gehoord had, een onbekend, ellendig nest moest zijn; — van die vele „zeer beschaafde” Parijzenaars, die nog altijd meenen dat Duitschland, Oostenrijk niet uitgezonderd, *au fond du nord* ligt en Pruisen *au delà de la Russie*, enz. Trouwens op geographie zijn de franschen nooit sterk geweest, gelijk reeds Göthe aanmerkte.

In Frankrijk, onder het volk dat, gelijk Walewski zeide: *marche à la tête de tous les peuples, qui leur donne l'exemple et l'enseignement*, verkeert het onderwijs, met name het lager onderwijs, dan ook in treurigen toestand. Trouwens dit is in het algemeen het geval bij de latijnsche volken. In Spanje zijn, gelijk Euler aanvoert, 11 van de 15 millioen inwoners, in Italie naar de verschillende provincien 52 tot 92 procent, in Frankrijk 37 procent, in België 27 procent der bevolking zonder eenig onderwijs. En hoedahig is dan nog in vele gevallen dat onderwijs? (*) In Pruisen daarentegen ontvangt *iedereen* onderwijs en wel van het zesde tot het veertiende jaar en, ofschoon in Oostenrijk en Beijeren het verpligte onderwijs eigenlijk slechts op het papier bestaat, is dit overigens in geheel Duitschland in meerdere of mindere mate regel.

Ook voor België vraagt Euler, behalve algemeene dienstpligtigheid, verpligt onderwijs: *l'enseignement obligatoire à partir de la 6e année accomplie jusqu'à la 14e, enseignement qui doit embrasser la gymnastique de l'intelligence et celle du corps*.

Durven wij het ook voor ons land vragen?

In den laatsten tijd, vooral bij en na de oprigting van het

(*) In Spanje, zegt H. Baumgarten, was het gouvernement gedurende het ministerie Narvaez in intellectueel opzicht de slaaf van het laagste obscurantisme, zooals bleek uit het verbannen van het grieksch uit het hooger onderwijs en eene reeks van dergelijke maatregelen. In België beweerde de minister van binnenlandsche zaken Pirmez, dat men de schoonheden der grieksche letterkunde kon leeren kennen uit fransche vertalingen, „*Sans doute*”, laat Euler hierop volgen, „*la gloire d'un Narvaez ne le laissait pas dormir tranquille.*” „*Mais ce qui est certain*”, voegt hij er bij, „*c'est que l'enseignement classique n'a nullement nui aux officiers suédois ou prussiens, ni à Bismark, ni à Moltke, qui comme on dit, sait se taire en six langues.*”

Schoolverbond, is de bij de wet in te voeren leerpligtigheid voor allen zonder onderscheid, weer meer dan vroeger besproken geworden. Ik weet wat er tegen aangevoerd wordt, en ik wenschte van harte dat gedwongen leerpligtigheid niet noodig was. Ware het ook alleen dáárom te doen, om alle kinderen de school te doen bezoeken, zoo als thans de meeste kinderen zulks doen, dan zou ik zeggen: laat ons er niet aan denken! Wij bezitten tot dusver, zoover ik weet, geene betrouwbare statistieken van de verhouding tusschen het aantal der al of niet schoolgaande kinderen; welligt zullen wij die krijgen tegelijk met de andere resultaten van de laatste volkstelling. Maar laten wij eens aannemen, dat van de kinderen uit den arbeidenden stand in de steden en op het platte land 25 procent de school niet bezoeken. Dit is zeker veel te veel. Doch ook al ware dit getal juist, denkt men dan dat het aan die 25 procent ligt, dat de *massa* van de bevolking van dien stand zoo ruw en onbeschaafd is in vergelijking met diezelfde bevolking in Duitschland, die, naar gezegd wordt, zoo veel hooger staat? Zouden die 25 procent de overige 75, zoo deze goed onderwijs genoten hebben, zóó vermogen te neutraliseren, hun invloed zoo totaal te vernietigen? Mij komt dat onmogelijk voor. In het schoolverzuim, zóó opgevat, kan de oorzaak van die onkunde, van dat gebrek aan ontwikkeling, van die ruwheid, die bestialiteit soms, niet liggen. En wat die 25 procent aanbelangt, ik zou meenen dat men van zedelijke middeelen, van overreding, des noods van *indirecten* schooldwang, op den langen duur vruchten verwachten kan, en er hier voor het algemeen belang geen *periculum in mora* is. Maar er is iets anders. Het is niet genoeg dat het kind school gaat, — de school moet vruchten dragen, het kind moet er zich ontwikkelen, kennis verzamelen, die het gedurende zijn volgend leven gebruiken kan. Dat is niet alleen, dat het kind lezen leert en schrijven en wat werktuigelijk rekenen. Dat kunnen lezen, schrijven en rekenen is niets dan eene vaardigheid, die in zich zelve geen de minste ontwikkelende kracht heeft en evenmin den naam van kennis in hooger zin verdient. De man, die lezen, schrijven en rekenen kan, kan desnietteenstaande aartsdom en diep ontwetend zijn, ja 't is zelfs mogelijk dat hij door een ander, die geen van drieën kan, in doorzicht en kennis ver wordt overtroffen. Die vaardigheid toch is alleen nog maar een *werktuig* tot het verkrijgen van ontwikkeling en kennis, — een zeer kostbaar werktuig zeker, maar waarvan het gebruik moet geleerd worden, en dat, zoo de

bezitter het niet weet te gebruiken of niet gebruikt, hem tot niets dient. Nu bepalen zich de vruchten van het onderwijs bij den stand, op welken men vooral het oog heeft wanneer van school-dwang spraak is, in den regel tot het bekomen van de werktuigen tot verkrijging van kennis, — maar de kinderen leeren die werktuigen niet gebruiken, en gebruiken ze dan ook niet. Ondervraag een jongen uit den minderen stand, ja zelfs velen uit den kleinen burgerstand, twee jaren nadat hij op 10 tot 12jarigen leeftijd de school heeft verlaten. Wat weet hij? Gebrekkig lezen en schrijven en ietwat rekenen. Vraag hem niet naar geschiedenis, aardrijkskunde en andere vakken, die ook op de lagere school onderwezen worden; wat hij daarvan ooit in zijn geheugen had opgenomen, — 't geen niet veel is geweest, — is hij glad vergeten, 't is vervloeid, zegt men; maar het zou — gesteld altijd dat het onderwijs zelf goed is geweest — niet vervloeid zijn, indien de jongen na het 10e of 11e jaar — wanneer eerst de leeftijd begint waarop het kind met de verkregen werktuigen kan leeren werken, — nog drie à vier jaren geregeld en goed onderwijs had genoten. Om kort te gaan, indien de massa van onze mindere standen in ontwikkeling en kennis zoo veel te wenschen overlaat, dan ligt dit niet zoo zeer dááaraan dat zij niet school gaat — dat doet de massa wel, — maar dááaraan, dat zij de school te vroeg verlaat.

De wet heeft bij ons in de behoefte aan onderwijs, ook voor den werkmans- en boerenstand, vrij wel voorzien. Lager onderwijs wordt overal gegeven; er zijn, geloof ik, al zeer weinig plaatsen waar geen gratis onderwijs voor de armsten, en uiterst goedkoop onderwijs voor de minvermogenden, te verkrijgen is. Voor jongens van 12, 13, 14 jaren uit den minderen, den boeren- en den kleinen burgerstand bestaat (altijd volgens de wet) ook middelbaar onderwijs, te weten de burger dag- en avondscholen. Waar zijn evenwel die burger-dagscholen, die *overal* moesten zijn? Gij zoekt ze te vergeefs, en waar ze nog zijn, kwijnen zij. Natuurlijk; de jongens voor wie ze moeten dienen, gaan op 11, 12-jarigen leeftijd van school en naar de fabriek, op een ambacht of aan het boerenwerk. Avondscholen vindt men meer, wel te verstaan in de steden. Worden die daar door al die jongens bezocht? In de verste verte niet; die ze bezoeken, blijven, hoe groot hun aantal ook moge schijnen, altijd uitzonderingen. En wat profiteren zij er bij? Heel weinig, althans de groote meerderheid. Zij zijn niet genoeg voorbereid, en bovendien zij hebben geen tijd om tehuis te werken; zij komen 's avonds vermoeid op de school en verkeerden in het

warme schoollokaal steeds in een halven dommel. Er zijn uitzonderingen, waarop men wijst als bewijzen van de vruchten der avondschool. Maar onderzoekt men nader, dan bestaan die uitzonderingen meestal uit jongens van een gansch anderen stand als waarvoor de avondschool eigenlijk bestaat, voorts uit een of anderen zoon van een ambachtsman die zelf boven 't gewone peil van zijn stand verheven is en zijne kinderen tot leeren aanzet, of eindelijk uit een enkelen, die, door de natuur bijzonder begunstigd, plezier krijgt in het leeren, omdat hem dat zoo gemakkelijk afgaat. De massa profiteert *niets*. Er zullen bij het best ingerigte onderwijs altijd zijn, die daarvan *geheel* zonder vrucht gebruik maken; maar die zullen exceptien wezen; de massa zal in meerdere of mindere mate nut uit het onderwijs trekken. Bij de avondscholen is het anders om.

Dàarin, te weten in het te vroeg verlaten der school, ligt *vooral* de reden van de slechte ontwikkeling van onze mindere en boerenstanden, niettegenstaande zij onderwijs hebben genoten. Wat is daaraan te doen? *Hier* zie ik geen ander middel dan schoolpligtigheid bij de wet, omdat de kwaal algemeen is en zich niet bij 25 procent bepaalt, omdat zedelijke middelen slechts op den langen duur kunnen helpen, over eeuwen misschien, — te meer, omdat het materiel belang der slecht ontwikkelde, onkundige en voor ontwikkeling en kennis onverschillige ouders den invloed dier zedelijke middelen totaal vernietigt.

Ik kan mij evenwel bedriegen; ik wensch zelf dat dit blijken moge. Hoogst aangenaam zou het mij daarom zijn, indien de tegenstanders der schoolpligtigheid mij aantoonen dat ik ongelijk had, te weten, óf dat het onderwijs van de mindere standen bij ons over 't algemeen goede vruchten draagt en die stand dus voor denzelfden b. v. in Duitschland niet onderdoet in algemeene ontwikkeling en beschaving, óf dat, zoo dit niet het geval is, zulks niet aan het te kort schoolbezoek kan worden geweten, óf eindelijk dat, zoo dit er wel schuld aan heeft, er een ander middel dan wettelijke schoolpligtigheid te vinden is, dat teweeg brengen zal, dat *van nu af* aan alle kinderen tot den leeftijd van 14 of 15 jaren de school geregeld bezoeken. Liever toch geen schooldwang, dan wél, — mits het doel, waartoe die schooldwang dienen moet, dan ook op eene andere wijze even goed en even spoedig bereikt worde.

Ik zeide boven dat, wanneer de kinderen uit den werkmansstand eerst met hun 14de jaar van school gingen, er minder gevaar

voor vervloeiing van het geleerde zou bestaan, — gesteld altijd dat het onderwijs zelf goed is geweest. Dit laatste is eene *conditio sine qua non*, en op het gevaar af van vele onderwijzers tegen mij te krijgen, en zonder onbillijk te zijn jegens enkele in elk opzigt goede scholen, moet ik verklaren te gelooven dat er te dezen aanzien bij ons veel ontbreekt, althans dat onze lagere scholen, bepaaldelijk die waar de mindere man en de kleine burger hunne opleiding ontvangen (over deze toch spreken wij nu vooral), bij lange na niet dát zijn wat zij moesten en konden wezen. Wanneer ik van vele zijden hoor beweren dat de mindere man in Pruissen, Saksen enz. in beschaving en kennis zoo ver boven dien in ons land staat, en dan die meerderheid zonder bedenking aan de schoolpligtigheid en aan niets anders hoor toeschrijven, dan moet ik vragen: heeft men ook het *onderwijs*, dat op de Pruisische en Saksische scholen gegeven wordt, naauwkeurig met het onze vergeleken? Zou dáárin ook welligt eene der oorzaken van die meerdere beschaving enz. kunnen gelegen zijn? Het is mogelijk dat dit niet zoo is; maar heeft men het wel eens onderzocht? Doch, alle vergelijkingen daargelaten, — één ding is zeker, dat een der voorname redenen waarom bij ons het onderwijs op de lagere school, met name op de armen-, tusschen- en vele plattelands scholen, niet die vruchten levert die men er van zou kunnen trekken, zijn de bepalingen van het ongelukkige artikel 18 van de Wet op het Lager onderwijs. Wanneer het getal der leerlingen op eene school meer dan zeventig bedraagt, wordt de hoofdonderwijzer bijgestaan door een hulponderwijzer? Neen, door een kweekeling! Eerst wanneer er meer dan honderd leerlingen zijn, heeft hij regt op een hulponderwijzer; komen er dan nog vijftig bij, dan mag hij bovendien nog een kweekeling hebben, en boven de honderd en vijftig krijgt hij voor elke vijftig leerlingen weer een kweekeling en voor honderd een hulponderwijzer.

Zóó is het onmogelijk goed onderwijs te geven. Wanneer op eene hogere burgerschool eene klasse tot 30 leerlingen is geklommen, houdt men die klasse reeds voor groot en niet meer zoo gemakkelijk te onderwijzen; begint het aantal leerlingen de 40 te naderen, dan gaat men aan parallel-klassen denken. En te regt! Bedenkt men nu, dat men daar met over 't geheel meer ontwikkelde jongens te doen heeft, bij zeer velen waarvan het huisgezin de school steunt, — dat voorts de aard van het onderwijs geheel klassikaal is voor zoo ver de docent, ja, zich tracht te accommoderen ook voor de minst begaafden zijner klasse en bij het onder-

vragen b. v. dezen tracht te gemoet te komen, maar overigens zich niet met ieder speciaal bemoeijen kan, — wat mag men dan eischen voor de school voor lager onderwijs voor de mindere standen, waar de leerlingen over 't geheel zeer onontwikkeld en daarom weinig vatbaar zijn, waar het huisgezin de school niet steunt, maar veeleer tegenwerkt, waar het onderwijs zich meer dan op de middelbare school moet individualiseren? In één woord, in verre de meeste gevallen is de hulp op onze scholen van dien aard *veel* te gering, dan dat het onderwijs daar goede resultaten zou *kunnen* leveren. Wanneer men niet al te groote eischen doen wil, zouden toch de hoofdonderwijzer en de hulponderwijzers nooit meer dan 50 leerlingen ieder voor zijne rekening mogen hebben; en zou het onderwijs geven door kweekelingen, tenzij in het bijzijn en onder het regtstreeksch toezigt van een hoofd- of hulponderwijzer, verboden moeten zijn.

Spreekt men bij ons te lande van onderwijs, dan denkt men aan verstandelijke ontwikkeling en het bijbrengen van kennis. Ook zedelijke ontwikkeling wil men; goed geleid onderwijs en eene verstandige en op zedelijke grondslagen gebouwde schooltucht bezitten dan ook reeds eene zedelijk ontwikkelende kracht. Aan *ligchamelijke* ontwikkeling denkt men echter niet, — of men moet zich toevallig te binnen brengen dat er ook gymnastiek-scholen bestaan en dat de wet de gymnastiek onder de leervakken heeft opgenomen. Het is er dan ook ver van daan, dat de gymnastiek bij ons de plaats zou hebben ingenomen, waarop zij regt heeft. Zij zou op alle lagere scholen zonder onderscheid moeten onderwezen worden — maar de scholen, waar dit geschiedt, zijn zeldzame uitzonderingen; de wet toch rekent de gymnastiek tot de *facultative* leervakken van het *meer uitgebreid* lager onderwijs. De wet op het middelbaar onderwijs neemt de gymnastiek onder de verplichte leervakken op. Maar valt haar op de middelbare scholen de waardering te beurt, waarop zij regt heeft? Ik geloof niet dat er vele directeuren van hogere burgerscholen zijn, die even dikwijls en met even veel ernst en belangstelling de gymnastiekschool bezoeken, als zij het onderwijs in andere vakken gadeslaan. Men lette voorts op de positie van de leeraren in de gymnastiek tegenover de andere docenten aan die scholen. Worden zij behandeld als gelijken van deze laatsten? Hebben zij zitting in de vergaderingen van dezen? Hebben zij invloed op hen, genoeg b. v. om te bewerken dat er zoo noodig meer en geschikter tijd voor hun onderwijs wordt afgezonderd, enz.? Op deze vragen moet ontkennend worden geant-

woord. Let dan op den tijd, die aan de gymnastiek besteed wordt: meestal 2 uren voor het ligchaam tegen 28 of 30 uren of meer voor het verstand! Zeg niet: de jongens vullen door hun spelen enz. in hun vrijen tijd wel aan wat er aan gymnastiek leeren ontbreekt. Zoo zij tehuis lezen al wat l0s en vast is en in hun handen komt, oefenen zij ten slotte toch hun verstand en er blijft ligt van het gelezene wat hangen; maar zoudt ge het daar op aan laten komen? Let eindelijk op den geringen lust, dien de leerlingen over het algemeen voor de gymnastiek aan den dag leggen, of liever, — want de lust om het schoolstof eens duchtig van zich af te schudden ontbreekt gelukkig niet altijd, — toch op het weinig wezenlijk gewigt dat de leerlingen er aan hechten in vergelijking van dat, wat zij toekennen aan de overige leervakken, en op de geringe ambitie er voor, die van zulk eene geringschatting het natuurlijke gevolg is. Die dit alles overweegt, zal moeten toestemmen, dat, al is het eindelijk na veel moeite en inspanning gelukt aan de gymnastiek in Nederland wortel te doen vatten, zij daar nog steeds eene kwijnende plant is, van wie men met geen mogelijkheid de vruchten verwachten kan, waarop zij in Duitschland mag bogen.

Nog heden is dan ook alles behalve overbodig voor ons land op den eisch van Euler aan te dringen: „dat het onderwijs niet alleen de intellectueele, maar ook de lichamelijke gymnastiek omvatten moet.”

Maar welke mogen toch de reden zijn, waarom de gymnastiek, niettegenstaande veel vooruitgang in de laatstverloopen jaren, toch hier te lande niet zóó gewaardeerd wordt, als zij gewaardeerd moest worden? Waarom moet men er nog steeds over spreken en schrijven, het nut en de noodzakelijkheid der gymnastiek betoogen, opwekken tot gebruikmaking er van enz.? Hoort men wel ooit meer betoogen, dat het zaak is om kinderen lezen, schrijven, rekenen, talen, geschiedenis, wiskunde enz. enz. te laten leeren, m. a. w. ze, alle in hun stand, niet buiten *intellectueel* onderzigt te laten blijven? Onderscheiden redenen dragen m. i. tot die betrekkelijke verwaarloozing der gymnastiek bij. In de eerste plaats heeft men bij de opneming der gymnastiek onder de leervakken van het lager en middelbaar onderwijs gehandeld alsof men tegen wil en dank eenige concessien wilde dóen aan die schreeuwers om gymnastisch onderwijs; van daar dat de gymnastiek bij de wet op het lager onderwijs geen verplicht leervak is; — dat bij datzelfde onderwijs *ieder* de bevoegdheid bezit om gymnastisch onderwijs te geven, niettegenstaande er examens tot ver-

krijging eener acte als gymnastiek-onderwijzer worden afgenomen, — dat bij het middelbaar onderwijs, bij 't welk de gymnastiek verplicht leervak is, in haar alleen van al de leervakken geen eind-examen wordt gevorderd. Om te bewijzen, hoe weinig de eischen der gymnastiek geteld zijn, herinner ik er aan, dat bij het oorspronkelijk ontwerp van wet tot regeling van het middelbaar onderwijs voor het geven van middelbaar onderwijs in gymnastiek evenmin eene acte gevorderd werd, als bij het lager, en dat van de 64 leden der Tweede Kamer zich nog 25 tegen het eischen van zoodanige acte verklaarden. Het is moeilijk bij het toezigt houdend en docerend personeel aan de scholen, bij de gemeentebesturen en bij het publiek, veel ijver voor eene zaak te veronderstellen, die door de wet, de regering en de vertegenwoordiging zoo achteraan wordt gesteld. Voeg bij dit alles nog de door de regering aan den dag gelegde minachting voor de gymnastiek, al te duidelijk blijkende uit hare afschaffing dáár, waar iedereen begrijpen kan dat zij het meest dadelijk praktische nut kon stichten, te weten bij het leger; voorts daaruit, dat er van rijkswege nog *niets* is gedaan tot aankweeking van goede gymnastiek-onderwijzers, — dan mag men verwaarloozing van de zijde der regering als eene der oorzaken van haren kwijnenden toestand in ons land beschouwen.

Eene tweede oorzaak is de nog altijd niet genoeg gevestigde overtuiging des publieks aangaande de waarde der gymnastiek voor allen zonder onderscheid. Men beschouwt haar nog te veel als een luxe-artikel, — wel onder zekere omstandigheden nuttig en goed, maar toch niet van overwegend belang. Deze zienswijze heeft haren oorsprong in onkunde die, naar 't blijkt, door alles wat over de gymnastiek gezegd en geschreven is, nog niet geheel is overwonnen. Maar de passive tegenstand, die daarvan 't gevolg is, wordt gevoed door de reeds besprokene onverschilligheid der regering, en door eene derde oorzaak, die ik nu zal aanvoeren.

Die derde oorzaak is het, over het algemeen, minder goed gehalte der leeraren in de gymnastiek. Het doet mij leed deze oorzaak te moeten aanvoeren, omdat er onder die leeraren verscheidene wezenlijk kundige en met den meesten ijver bezielde mannen zijn, die 't geen ik ga zeggen wellicht kwetsen zal. Maar ook hier moet het zwaarste het zwaarst wegen. De gymnastiek-onderwijzers zijn voor 't meerendeel geëxamineerd; wat meer is, het examen, dat zij hebben afgelegd, is geen examen *pro forma* geweest. Ik weet dit althans met volle zekerheid van de examens bij het middelbaar onderwijs en van die bij het lager onderwijs in enkele

provincien, terwijl ik geen reden heb te vermoeden dat die examens in andere provincien „geschonken” worden, gelijk men 't noemt. De meeste leeraren in de gymnastiek toonden bij dat examen dan ook eene zekere, sommigen eene vrij groote mate van anatomische kennis te bezitten, vooral wat osteologie en myologie aanbelangt, voorts vrij goede denkbeelden van het wezen en het doel der gymnastiek, bekend te zijn met den aard en de uitwerking der meeste aanbeveelbare gymnastische oefeningen, en legden in het zelf uitvoeren vaardigheid, soms zelfs zeer groote vaardigheid aan den dag. Ik zal ook niet zeggen dat de meesten niet bekend waren met eene zekere methode van onderwijs, voor zoo ver de geregelde opklimming van het gemakkelijke tot het moeilijke, de opeenvolging der oefeningen en dergelijke zaken aangaat. „Wat wil men dan meer?” zullen zij vragen, die een onbepaald vertrouwen stellen in examens als criteria voor geschiktheid, en beweren dat het er niet op aan komt waar, hoe en hoe lang iemand zich op het verkrijgen der noodige kennis heeft toegelegd. „Wat wil men meer!” zullen ook zij vragen, die bij het onderzoek naar iemands geschiktheid voor eene betrekking in de maatschappij alleen maar dát willen gevraagd hebben, wat hem in die praktijk regtstreeks en onmiddellijk noodig is. Ik antwoord: men wil — of *moet* willen — dat hij het wezen der gymnastiek en het belang er van voor de maatschappij in hun geheelen omgang even goed als, of beter dan ieder ander inziet; — dat hij paedagogische kennis en paedagogischen takt bezit; dat hij de jongelieden wete te winnen voor zijn onderwijsvak, wete te bewerken dat zij het als eene ernstige zaak opvatten, bij wier beoefening zij belang hebben; dat hij én door de vruchten van zijn onderwijs én door den invloed van zijn persoon anderen de gymnastiek leere achten en waardeeren. Hiertoe wordt — vooral wanneer een onderwijsvak nog betrekkelijk nieuw is — nog wat anders gevorderd dan theoretische en praktische kennis van het vak zelf, en zonder dat andere zal de gymnastiek-onderwijzer, ja, zijne leerlingen vaardigheid in gymnastische oefeningen kunnen bijbrengen, even goed als de dansmeester hen zal leeren dansen, — maar het zal hem uiterst moeilijk, zoo niet onmogelijk zijn, zijn onderwijs in de schatting van zijne leerlingen en van het publiek op gelijke hoogte te brengen met dat van onderwijzers in andere vakken. Dit nu is het, wat het meerendeel onzer gymnastiek-onderwijzers ontbreekt.

Eindelijk is er naar mijne meening nog eene vierde oorzaak, waarom de gymnastiek bij ons niet zoo hoog gewaardeerd wordt

als zij verdient. Het is de wijze waarop de gymnastiek beoefend wordt of, misschien duidelijker, de soort van gymnastiek, die onderwezen wordt. Deze is de duitache gymnastiek. Men zal zich misschien verwonderen dat ik in die gymnastiek, die in Duitschland zulke goede resultaten schijnt te geven, eene reden voor hare mindere waardering bij ons vind. En toch meen ik het te moeten doen. Lang geleden heb ik den wensch meermalen uitgedrukt dat de gymnastiek bij ons algemeen op alle scholen zou worden ingevoerd als eene zaak die even zoo van zelve spreekt als lezen, schrijven en rekenen. Ik voegde er echter bij, dat mijns inziens daarop weinig kans was, indien er niet eene Nederlandsche gymnastiek ontstond. Ons volk is een praktisch volk in dien zin, dat het gaarne van iets, waarvoor het zich moeite en inspanning getroost, regtstreeksche en duidelijk nuttige uitkomsten wil zien, en het heeft daarbij een natuurlijken afkeer van vertooning maken en kermis-kunstenmakerij. Men wil deze nog wel gaan zien, maar men wil er zelf geen deel aan nemen. Nu is het niet zoo moeilijk iemand aan het verstand te brengen, dat veelzijdige en krachtige lichaamsbeweging het lichaam sterk en vlug maakt en in 't algemeen een heilzamen invloed uitoefent op den physischen en psychischen mensch. Ook is het niet zoo zwaar iemand te overtuigen dat, zal zoodanige beweging inderdaad zooveel mogelijk die goede gevolgen hebben, zij naar zekere regelen ingerigt en geleid moet worden. In 't kort, te overtuigen van het nut en de waarde eener methodische gymnastiek gaat niet zoo moeilijk. Maar dat er geene doelmatige lichaamsoefening mogelijk is zonder al die toestellen: riemen, ringen, ladders, rekken, handbruggen enz. enz., dat is den meesten niet zoo gemakkelijk wijs te maken. En evenmin zal men er in ons land iemand ligt van overtuigen, dat men de vruchten der gymnastiek niet deelachtig kan worden dan door oefeningen, die niet rijmen met den natuurlijken bouw des menschelijken lichaams, door zich b. v. aan de beenen op te hangen, den last des lichaams te steunen in de okselholten of in de kniekuilen, en het naar beneden hangende hoofd in dolle vaart in een kring rond te draaijen, of de gewrichten van de wervelkolom en de ledematen te wringen en te buigen op eene wijze die de mensch, bij alle afwisseling van zijne normale houdingen en bewegingen, nooit noodig zal hebben. Die kunsten zijn en blijven voor hem kermiskunsten (te regt of ten onregte laat ik voor 't oogenblik daar); hij mag ze voor een oogenblik aanzien en er zich over verwonderen dat men het door moeite en inspanning zoo ver brengen kan, of er om

lagchen, even als hij doet, wanneer een geleerde Hond, tegen den aard van zijn lichaamsbouw in, als een mensch op de achterste ledematen loopt, — maar hij schept er geen behagen in en kan die kunst niet achten. Hij zal u ook uitlagchen, wanneer gij zegt het hondenras te willen veredelen door de honden te leeren op de achterste pooten te loopen, op den staart te gaan zitten, met de voorpooten in plaats van met den bek voorwerpen aan te vatten, over den kop te buitelen, enz.

Het is van 't hoogste belang dat deze belemmeringen voor het krachtig wortelen der gymnastiek hier te lande uit den weg worden geruimd!

Zal ik, ten einde dat belang te bewijzen, herhalen wat zoo vaak sedert jaren ook bij ons te lande niet alleen over het nut, maar de noodzakelijkheid van de gymnastiek voor onze kinderen en onze jongelingschap gezegd is? Dat eene uiteenzetting daarvan nog steeds niet overbodig is, zelfs voor zeer velen onder hen die aan zulk eene uiteenzetting geene behoefte moesten hebben, is helaas zeker. Maar daarvoor is het hier de plaats niet. En onze krijgslieden? In Denemarken, Zweden en Duitschland gymnastiseren zij, en er bestaan daar inrigtingen tot aankweeking van gymnastiek-onderwijzers, van militaire in het bijzonder. Ook in Frankrijk was de gymnastiek bij het leger ingevoerd, ofschoon minder goed dan in de drie genoemde landen. Bij ons niet. Vroeger gymnastiseerden onze soldaten ook; doch dit is afgeschaft; waarom, is mij niet bekend; de reden toch, die ik daarvoor een paar malen hoorde opgeven, is te bespottelijk en te ongelooftelijk dan dat ik het zou durven wagen die hier ter neer te schrijven. Behoeft het betoog dat, zoo men moest beslissen welke van alle standen der maatschappij *om het dadelijke praktische nut* 't meest behoefte aan gymnastiek heeft, de keus op den krijgmansstand zou moeten vallen?

Wat kan er nu worden gedaan om aan de gymnastiek bij ons den rang te doen innemen onder de onderwijsvakken, dien zij verdient? Naar mijn oordeel moet men beginnen met eene scheiding te maken tusschen verplichte paedagogische gymnastiek, onverplichte mannen- en jongelings-gymnastiek, en militaire gymnastiek.

De eerste moet een verplicht bestanddeel van het gewone lager en middelbaar onderwijs uitmaken. Zij moet zoo eenvoudig mogelijk ingerigt zijn en alles wat naar kunstenmakerij zweemt, daarbij worden vermeden, terwijl het aantal toestellen, vooral bij het lager onderwijs, tot een minimum moet worden gebracht. De gymnastiek der Grieken heeft bij hen de heerlijkste vruchten gedragen; in-

tusschen was die gymnastiek, hoe methodisch ook, zeer eenvoudig. Het meeste gewigt legde men op het loopen (ook wedloopen), het springen, het werpen met den diskus, het speerwerpen en het worstelen, onder welke laatste men echter geen woest en ruw vechten, maar een naar vaste regelen en bedoord uitgevoerd wedstrijd van wederzijdsche kracht en behendigheid moet verstaan. Reeds in 1857 wees de Zuricher hoogleeraar O. H. Jaeger in een wel wat omslagtig boek, getiteld: *Die Gymnastik der Hellenen im ihrem Einfluss aufs gesammte Alterthum und ihrer Bedeutung für die deutschen Gegenwart* (Esslingen, 1857) op de voortreffelijkheid der grondslagen van de Grieksche gymnastiek (*) en toonde aan dat zij ook de basis der duitse moest uitmaken. Vooral voor de verplichte paedagogische kinder- en jongelings-gymnastiek komt mij dit noodzakelijk voor. Zoo zoude het programma dier gymnastiek zich met vrucht kunnen bepalen tot 1. de gewone vrije oefeningen op de plaats, zonder en met halters; 2. loopoefeningen, (gaan, taktloopen, militair marcheren, ook wedloop, zoo hiervoor gelegenheid is); 3. springoefeningen (hoog- en ver-springen, met en zonder polsstok); 4. klimoefeningen (aan stang, mast en touw); 5. werpoefeningen (met schijven of ballen, ligter of zwaarder naar gelang van leeftijd en krachten, juist-werpen en ver-werpen); 6. boogschieten (met den voet- of kruisboog, wegens de meerdere overeenkomst met het geweer); 7. eenige uitgezochte oefeningen, (hang- en steun-oefeningen, enz.) aan het rek; 8. gymnastische spelen, en, waar 't zijn kan, gymnastische wandelingen. Daarbij moest zooveel 't mogelijk is, overal methodisch en veilig onder-richt in het zwemmen worden gegeven, en het deelnemen daaraan, zooals ook aan het in Engeland zoo geliefkoosde bootroeijen, worden aangemoedigd.

Is eenmaal de gymnastiek ook voor het lager onderwijs een verplicht leervak geworden, waaraan ieder kind deelneemt, dan komt weldra de tijd dat de knapen, die toegelaten worden tot de middelbare school en het gymnasium (dit zal toch wel bij ons niet altijd zijn naam als *lucus a non lucendo* blijven behouden?) allen op de lagere school de gymnastiek hebben beoefend, en daarmede de tijd dat het paedagogisch gymnastisch onderwijs in

(*) Eene volledige uiteenzetting van wat wij van de grieksche gymnastiek weten vindt men in dit boek niet. Daarvoor kan men nazien: Krause, *die Gymnastik und Agonistik der Hellenen*, en beter nog L. Grasberger, *Erziehung und Unterricht im klassischen Alterthum*, 1er Theil, 2^e Abtheilung: *Die Turnschule der Knaben* (Würzb. 1866).

een lager en een middelbaar kan worden gesplitst. De algemeene grondslagen moeten echter voor beiden dezelfde blijven; wat op de lagere school gedaan werd, moet op de middelbare met het oog op het verschil in leeftijd, en meer gezet en streng, worden voortgezet. Maar daarbij zal, met voorzigtigheid en eene verstandige soberheid, eene keus uit de nuttigste oefeningen aan vaste toestellen enz. moeten worden gedaan.

Eene opmerking, die ik hier moet bijvoegen, is, dat ik, sprekende van verplicht gymnastisch onderwijs, geenzins bedoel dat men alle leerlingen over één kam scheren moet. Integendeel, ik zou wenschen dat alle leerlingen door geneeskundigen werden onderzocht, en naar den uitslag van dat onderzoek in twee partijen, van *normalen* en *zwakken*, werden gerangschikt, terwijl enkelen — maar dat zal slechts met zeer enkelen het geval *behoeven* te zijn, — geheel vrijgesteld moesten worden. De partij der „zwakken” doet dan zekere oefeningen niet mede; speciale oefeningen voor dezen of genen ziekelijken toestand behooren niet hier, maar bij de medische gymnastiek te huis.

2o. De gymnastiek moest onder de vakken van het eind-examen der hoogere burgerscholen (en der gymnasien?) worden opgenomen. Ik begeer echter niet dat de uitslag van het gymnastisch onderzoek invloed hebbe op de toelating of afwijzing, maar wel, dat, wanneer de overigens goed slagende kandidaat in de gymnastiek niet voldoet, eene aantekening op zijn testimonium worde gesteld luidende: *weinig bedreven in gymnastiek*, of *geheel onbedreven in gymnastiek*. De opneming onder de vakken van het eind-examen zal bijdragen om de gymnastiek meer als eene ernstige zaak en niet als enkel eene aardigheid te doen beschouwen, en een gezond, flink jong mensch zal niet gaarne zulk eene aantekening op zijn testimonium zien.

3o. Er bestaan thans twee examens tot verkrijging van eene acte als leeraar in de gymnastiek, een voor 't lager, een voor 't middelbaar onderwijs. Het verschil tusschen beide is gering en kan ook moeilijk anders wezen. Maar de gewone hoofd- en hulponderwijzer behoeft tot dusver van gymnastiek niets te weten. Naar mijne overtuiging behoorde een examen in gymnastiek een onderdeel uit te maken van de examens voor acten van het lager onderwijs, en dit examen moest zich bepalen tot zooveel theoretische en praktische gymnastiek, als noodig is om de boven met ruwe trekken geschetste schoolgymnastiek te kunnen leiden. Men zou echter van dit examen kunnen dispenser en het ook niet tot eene *conditio*

sine qua non der toelating behoeven te maken, mits op de acte worde vermeld: *niet geëxamineerd of niet geslaagd in de gymnastiek*, opdat zij, die zulk een onderwijzer beroepen, mogen weten dat hij tot het onderwijzen van gymnastiek onbevoegd is, en men dus dat deel van het onderwijs aan een ander moet opdragen.

Het thans bestaande gymnastisch examen bij het lager onderwijs zou dan vervallen, en dat bij het middelbaar onderwijs zou moeten blijven bestaan, of liever, er zou één enkele speciale acte als gymnastiek-leeraar verkrijgbaar moeten zijn, te verkrijgen bij een examen, af te nemen door eene speciale commissie. Het ligt niet in mijn plan dit examen te schetsen, maar — en daàr op komt het hier vooral aan, — voor men tot het eigenlijk gymnastisch examen (ontleedkunde, natuurkunde van den mensch, theoretische en praktische gymnastiek) overging, zou de kandidaat blijken moeten geven van algemeene kennis en beschaving, en van het bezit van gezonde paedagogische begrippen.

4. Er moet gezorgd worden voor de opleiding der aanstaande gymnastiek-onderwijzers. In de eerste plaats zou aan elke der drie rijks-kweekscholen voor onderwijzers daarvoor gelegenheid moeten bestaan, ten einde de aankomende onderwijzers daarvan gebruik te doen maken. Die opleiding zou moeten worden gegeven door minstens twee onderwijzers, een (een medicus) voor de noodigste beginselen der anatomie en physiologie alsmede voor hygieïne, een voor de eigenlijke gymnastiek. Zoo noodig, zou den laatsten een derde leeraar of een vergevorderde kweekeling als hulponderwijzer kunnen worden toegevoegd. Ook bij de normaalscholen zou gelegenheid moeten zijn zich in gymnastiek te bekwamen. In de tweede plaats moet gezorgd worden voor de opleiding van speciale gymnastiekleeraren, voor het middelbaar en bijzonder onderwijs. Men zou hiertoe twee wegen kunnen inslaan. Men zou aan eene der rijks-kweekscholen tevens eene inrigting voor dezen kunnen stichten, b. v. een cursus voor hoogere gymnastiek, waarvan het bezoek voor de gewone kweekelingen niet verplicht was, maar bestemd voor hen, die eene speciale acte als gymnastiek-onderwijzer begeeren. De leeraar in anatomie enz. zou daar meer uitbreiding aan zijn onderwijs moeten geven, en de leeraar in de gymnastiek zijn vak in den vollen omvang moeten onderwijzen.

De lessen in de propaedeutische, beschavende vakken (nederlandsche en vreemde talen, letterkunde, geschiedenis, aardrijkskunde, eerste beginselen der wis- en natuurkundige wetenschappen, paedagogiek) konden deels door de leeraren der kweekschool,

deels door die eener hoogere burgerschool worden gegeven. Of men zou, op het voorbeeld van verscheiden duitsche staten, eene afzonderlijke inrigting tot opleiding van gymnastiek-onderwijzers moeten stichten, wat zeker wel het best zou zijn.

5. Bij de regimenten zou het onderwijs in de gymnastiek weder moeten worden ingevoerd. Over de inrigting van deze acht ik mij niet bevoegd hier nader uit te weiden en merk alleen aan, dat de *Handleiding voor het onderwijs in de gymnastiek, uitgegeven met voorkennis van het departement van oorlog* (Breda 1844), die, als ik het wel heb, vroeger gevolgd werd, verbeterd of door eene andere zou moeten worden vervangen.

Bij het paedagogische gymnastiek-onderwijs zal het algemeene hygieinische moment steeds vóór alles moeten worden in acht genomen, terwijl, indien dat onderwijs maar door een intelligenten, werkelijk beschaafden en paedagogisch ontwikkelden leeraar wordt gegeven, de psychische invloed, waarop de heer Euler teregt zulk een groot gewigt legt, niet zal uitblijven. Maar in verband met het uitgangspunt, van waar ik *hier* vooral de gymnastiek, naar aanleiding van Euler's brochure, beschouwde, is er nog iets anders. Uit vrees dat men bij de gymnastiek als algemeen opvoedings- en ontwikkelingsmoment zou over 't hoofd zien, zijn velen sterk opgekomen tegen de meening, dat gymnastiek de kunst van klimmen, springen enz. zou zijn. Tot zoover waren deze in hun regt, maar niet, wanneer zij aan het dadelijk praktisch nut der gymnastiek, of liever van een aantal lichaams oefeningen geen waarde hecchten en daarom b. v. al wat naar weergymnastiek geleek, uit de paedagogische verbanden. Dit is naar mijn inzien overdreven en verkeerd. Ik moet erkennen vroeger mede de paedagogische en hygieinische gymnastiek te sterk van de nuts-gymnastiek, als ik die zoo noemen mag, te hebben gescheiden; ik ben later daarvan teruggekomen (*). Indien zekere oefeningen, die aan het *algemeene* doel der gymnastiek dienstbaar kunnen worden gemaakt, tevens van meer dadelijk, praktisch nut kunnen zijn, ben ik er voor die te adopteren, ja des noods boven andere te verkiezen. Het loopen, klimmen, springen enz. moet dus *ook* met het oog op het praktische nut daarvan, het bal- en stokwerpen,

(*) Zie de voorrede van mijn *Ontleedkundig en physiologisch handboek voor aankomende onderwijzers in de gymnastiek*. Amst. 1863, bladz. X; en: *De opvoeding van den mensch* enz. door Dr. D. Lubach en Dr. S. Sr. Coronel (Haarlem 1870), bladz. 132.

het boogschieten met het doel om het oog te oefenen, worden beoefend. Ook het marcheren enz. volgens de eerste afdeeling der rekrutenschool zou ik beoefend wenschen te zien; men zou daarmee reeds op de lagere school in de hoogste klassen kunnen beginnen en het onderrigt, met dat in de behandeling van het geweer, op de middelbare school kunnen voortzetten. Er wordt dan ook reeds op de Rijks hoogere burgerscholen geëxerceerd, 't geen op verscheiden gemeentelijke scholen van dien aard wordt nagevolgd, en de gymnastiek-onderwijzers moeten bij hun examen bewijzen geven van bedrevenheid in het schermen en in de behandeling van het geweer, en van het geven van instructie daarin. De militaire oefeningen, die ik bedoel, worden in de jeugd met 't meeste gemak en als spelende geleerd; zij dragen bij tot oefening en versterking van het ligchaam; en van hoeveel belang het uit het oogpunt der algemeene weerbaarheid is, ook om den dienstdtijd te verkorten, dat de jeugd reeds vroeg in dergelijke oefeningen onderwezen wordt, behoeft geen betoog.

Ik heb de slechts 24 bladzijden groote brochure van den heer Euler niet op den voet willen volgen. Het was mij te doen, ja, om die aan te kondigen, maar vooral om te trachten de daarin nedergelegde denkbeelden te ontwikkelen op die wijze als mij voor ons land en ons volk noodig toescheen. Ik voorzie, dat er velen zullen zijn die zich met die denkbeelden niet kunnen vereenigen; én algemeene dienstpligtigheid én leerpligtigheid én verplicht gymnastiek-onderwijs zullen in ons land een sterken tegenstand ontmoeten, gesteld al, dat het er toe kwam om die „pligtigheden” in ernstige overweging te nemen. Indien ook de lichamelijke ontwikkeling van onze jeugd in het belang der algemeene gezondheid (waaronder ik nog iets anders én meer versta dan niet ziek zijn), indien de intellectuele ontwikkeling van alle standen der maatschappij, indien onze vrijheid en onafhankelijkheid mogten blijken even goed door andere middelen als door verplicht gymnastiek-onderwijs, door leerpligtigheid en door algemeene dienstpligtigheid bevorderd en bewaard te kunnen worden, dan zal ik mij zelf onder de zoo even bedoelde tegenstanders scharen, even als ik er in berusten zal indien het bewezen werd dat de invoering van die „pligtigheden” bij ons onoverkomelijke zwaarigheden zal ontmoeten.

Gelijk ik reeds met een woord aanmerkte, legt de heer Euler veel gewigt op den psychologischen invloed der gymnastiek; hij deed dit steeds, en teregt. Hier drukt hij er zeer op dat het on-

derwijs (gewoon en gymnastisch) zijn moet: *une discipline et non pas un jeu*. De leeraar moet het *regt* bezitten *de discipliner le jeune homme corporellement et spirituellement, de l'habituer à subordonner sa volonté à la reflexion, de dominer son corps par la volonté et de l'électrifier*. Zoo den jongeling dit niet geleerd wordt, „zal hij, zegt Euler, „nooit de vrijwillige gehoorzaamheid, dien onmisbaren grondslag voor den eerbied, dien men aan de wet verplicht is, kunnen leeren.” Volkomen waar. Die eerbied voor de wet, zoolang zij wet is, omdat zij wet is, die bij de Engelschen en de Noord-Amerikanen zoo in merg en bloed zit, — die waardeering van het beginsel: *servi legum sumus, ut liberi esse possimus*, zijn voor een vrij volk onmisbaar, in vrede en oorlog. Maar.... Euler is Duitscher, en schijnt, even als thans alle Duitschers, de Pruisen als de regtmatige overheerschers van Duitschland en den Pruissischen geest als de volmaaktste uitdrukking van den Duitschen geest te beschouwen. (*) Daarom ben ik genoodzaakt mij met hetgeen Euler zegt over het belang, dat de school bevorderlijk zij aan gehoorzaamheid en tucht, slechts te vereenigen onder zeker voorbehoud, te weten, slechts voor zoo ver zijne opvatting van tucht en gehoorzaamheid niet in strijd is met de beginselen van vrijheid en gelijkheid, die, wij hopen en mogen verwachten dat, bij alle verschil in politieke opinie, door elken Nederlander beleden worden. En daar is reden voor. Euler toch haalt een gezegde van Trochu aan, waar deze, den Pruissischen en Russischen soldaat met den Franschen vergelijkende en de gehoorzaamheid zonder murmurering der eersten beschrijvende, er op laat volgen: *Le soldat français, incommode par un ordre, l'exécute aussi; mais la discussion est au fond de son esprit, sa mauvaise humeur se montre toujours par quelque endroit, et si une reflexion étranglée accompagne l'exécution, ce n'est pas une affaire et, dans la plupart des cas, le mieux est de ne pas l'entendre*.” Dit laatste vindt Euler niet goed. Derhalve: blinde, werktuigelijke gehoorzaamheid, zonder het zelfs te wagen in gedachten het ontvangen bevel te beoordeelen en het goed- of af te keuren, — bovenal zeker, wanneer de bevelgever een *von vóór* zijn naam draagt, en hij die het bevel ontvangt, niet! Of verstandsontwikkeling tot *zulk* eene gehoorzaamheid opleiden *kan*, en of

(*) Opmerkelijk is het dat het volk, waarin de Duitschers ten gevolge van de wijze waarop Duitschlands eenheid thans tot stand gekomen is, inderdaad opgaan, niet eens een deutschen naam draagt. De eigenlijke Pruisen (*Prussi, Prutzci*) toch zijn geen zuiver germaansch volk, maar van Slawischen, met duitsch bloed gemengden stam.

zulk eene totale neutralisatie van eigen oordeel en eigen opinie niet veeleer nogrens anders door bereikt kan worden dan door doeding van het verstand, daarover laat ik het oordeel aan den lezer over. God beware ons voor zoodanige gehoorzaamheid en tucht.

Misschien echter vat ik de meening van den heer Euler niet goed, en bedoelt hij alleen dat de soldaat zóó gedisciplineerd moet zijn, dat hij, al mogt hij ook zich met een bevel niet kunnen ver-eenigen, dat toch getrouw en met inspanning van al zijne krachten nakomen zal, omdat hij weet, dat in allen gevalle strikte gehoorzaamheid en tucht steeds noodzakelijk zijn. Dán ben ik het met hem eens. Maar dan heeft hij ongelijk met aan Trochu te verwijten dat hij den aard der militaire discipline niet begrepen heeft, en de insubordinatie en ongedisciplineerdheid der fransche troepen, waardoor de fransche legers in dezen oorlog zoo veel hebben moeten lijden, zijn niet de gevolgen dáárvan, dat het den franschen soldaat geoorloofd is eene eigene opinie te hebben en des noods niet te verbergen dat hij die heeft, maar van een vol-slagen gebrek aan ontwikkeling en van de natuurlijke gevolgen daarvan: wantrouwigheid, vrees voor verraad, ongeschiktheid om te *beredeneren* dat bij den soldaat gehoorzaamheid *quand-même* een noodzakelijk vereischte is van welslagen, en dat daarentegen waar de discipline verloren gaat, alles verloren is.

Overigens kan ik niet anders dan de blijkbaar met overtuiging geschreven brochure van den heer Euler zeer ter lezing aanbevelen. En wenscht men te weten, welke de *origines* der hedendaagsche gymnastiek zijn, wat daarvoor in Denemarken, Zweden, Rusland, Pruissen, Saksen, Oostenrijk, Beijeren, Wurtemberg en het groothertogdom Baden gedaan is, dan kan daaromtrent in-lichting geven een beknopt werkje van denzelfden schrijver, mede ten vorigen jare te Parijs en te Brussel uitgekomen en getiteld: *Matériaux relatifs à l'histoire de la gymnastique*. Van ons land wordt daarin geen melding gemaakt, even als of daar voor de gymnastiek hoegenaamd niets wierd gedaan. Indien intusschen alleen de sommen eens werden bijeengerekend, die in ons land vooral door de gemeenten aan het bouwen en inrigten van gymnastiekscholen en het salarieren van leeraren in de gymnastiek zijn besteed, dan geloof ik dat zij een respectabel cijfer zouden uitmaken.

Maar de heer Euler heeft niet veel op met de wijze waarop bij ons gymnastiek *getrieben* wordt, en vooral niet met onze gymnastiek-onderwijzers, — en daarom ignoreert hij eenvoudig alles, wat

vóór en na zijn verblijf in Nederland met betrekking tot de gymnastiek gedaan en tot stand gebragt is. Dat is niet billijk, ook zelfs dán niet, wanneer de heer Euler persoonlijke grieven jegens ons volk mogt meenen te hebben. Doch dit doet niets af, en gaat ons ook eigenlijk niet aan. Wat ons wél aangaat is, dat de gymnastiek bij ons kwijnt, dat onze natie niet de vruchten van haar plukt die zij zou kunnen plukken, en dat daarom de oorzaken van dat kwijnen moeten worden opgeheven. Of die opheffing beproefd wordt door de middelen, die ik aan de hand gaf, of door andere, is mij om 't even, mits die andere betere zijn. Een dier middelen meen ik echter voor onmisbaar te moeten houden, t. w. dat de Regering zich, even als in alle Duitsche landen, in Denemarken, in Zweden, in Rusland zelfs, de opleiding van goede gymnastiek-onderwijzers aantrekke. Zonder dat zullen alle andere pogingen tot opheffing der gymnastiek vruchteloos zijn.

Kampen, Januarij 1871.

D. LUBACH.